

Kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer från förskoleklass till mellanstadiet

Rapport: ULF-projekt 2023–2024

Auli Arvola Orlander, Sara Planting-Bergloo & Charlotta Billing

Ett samarbete mellan Stockholms universitet och två grundskolor i Stockholms stad

Stockholms
universitet

Innehållsförteckning

Forskningsprojektets identifierade undervisningsutmaningar	3
Hur undervisningsutmaningar kom till uttryck i projektet	4
Forskningsprojektets utformning och genomförande	5
Metoder och material som används inom forskningsprojektet	6
Tidigare forskning som projektet bygger på	8
Samverkan mellan forskare och lärare	8
Resultat och slutsatser	11
Behov av fortsatt praktisknära forskning	15
Referenser	16

Förord

I följande rapport redovisas ett tvåårigt forskningsprojekt om sexualundervisning riktad mot grundskolans yngre åldrar, finansierat av ULF (Utbildning, Lärande, Forskning). Syftet med projektet är att undersöka *hur* undervisning inom kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer kan ta form. Projektet inriktar sig på undervisning av elever från förskoleklass till och med mellanstadiet och undersöker även hur området kan vara en del av skolornas systematiska kvalitetsarbete. Projektet omfattar två forskare, en universitetsadjunkt, lärare i förskoleklass och på låg- och mellanstadiet, biträdande rektor, fritidsledare och elever från två grundskolor inom samma rektorsområde i Stockholms stad.

Trots att sexualundervisning varit en obligatorisk del av svensk skola i närmare 70 år är det ett relativt outforskat kunskapsområde vad gäller både nationella och internationella klassrumsstudier – framförallt vad gäller studier om sexualundervisning riktad mot grundskolans tidiga år. Det är därför glädjande att genom detta praktiktäna forskningsprojekt få bidra med både kunskap och inspiration för att utveckla sexualundervisning riktad mot grundskolans årskurs F–6. I rapporten kommer vi att dela med oss av exempel från den sexualundervisning som genomförts inom ramen för forskningsprojektet men också biträdande rektors tankar och dilemman med att implementera kunskapsområdet på skolorna som en helhet, med progression och som en del av det systematiska kvalitetsarbetet.

Projektet har letts av docent Auli Arvola Orlander tillsammans med fil.dr. Sara Planting-Bergloo och universitetsadjunkt Charlotta Billing med många års erfarenhet av sexualundervisning i lärarutbildningen. Detta har även resulterat i att de forskningsresultat som presenteras i rapporten också kommer lärarutbildningen vid Institutionen för ämnesdidaktik vid Stockholms universitet tillgodo i takt med att den producerats.

Med hänsyn till etiska ställningstaganden och Etikprövningsmyndighetens krav namnges varken skolorna, deltagande skolpersonal eller involverade elever. Deras deltagande har däremot varit en självklar och oersättlig förutsättning för arbetet. Skolornas personal har varit involverade i projektets alla faser, från formulering av syftet och forskningsfrågorna, till insamling av empiri, analys och flertalet presentationer vid olika vetenskapliga konferenser. Vi riktar därmed ett stort tack till de deltagande skolorna som så generöst bjudit in oss till och delat erfarenheter från respektive verksamheter i förskoleklass, lågstadiet, mellanstadiet, fritidshemmet och ur ett skolledarperspektiv. Även den försöksverksamheten för ULF som pågått mellan 2023–2024 ska ha ett stort tack. Finansieringen av forskningsprojektet har möjliggjort en deltagande forskningsstruktur baserat på samtal och utforskanden tillsammans med elever i klassrummet såväl som bland oss vuxna deltagare. Att få möjlighet att träffas kontinuerligt under två år under heldagar, diskussions- och planeringsmöten, i klassrummen och möjlighet till deltagande under konferenser har haft stor betydelse för vårt gemensamma arbete.

Auli Arvola Orlander, Sara Planting-Bergloo och Charlotta Billing,
Stockholms universitet, 2025

Forskningsprojektets identifierade undervisningsutmaningar

Forskningsprojektet om kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer från förskoleklass till mellanstadiet tar sitt avstamp i forskarnas erfarenheter av att svensk och internationell sexualundervisning ofta har ett anatomiskt, reproduktiv och preventivt fokus och oftast från en högstadie- och gymnasie kontext. Efter att själva, under många år, bedrivit forskning om skolans sexualundervisning så kan vi konstatera att det finns få praktiktäna internationella och svenska studier som riktar sig mot grundskolans yngre åldrar.

Det har också konstaterats att bejakande och främjande sexualundervisning för yngre barn kan ses som kontroversiellt. Ofta handlar sexualundervisning om att skydda barn/elever från risker i samhället. Detta är något som Anna Sparrman (2020) visar genom sin analys av utbildningsmaterialen *Stopp min kropp!* (Norlén 2019) och *Barns sexualitet – en vägledning* (RFSU 2015). Hon menar att det finns en spänning mellan vuxnas syn på barns sexualitet och möjligheten för barn att själva utforska sin sexualitet, och har bland annat visat hur bilder kan användas till att resonera kring och få tillgång till barns egna perspektiv på sexualitet (Sparrman 2020; 2024). I den senaste läroplansreformen, som genomfördes strax innan vårt projekt, har rektor fått ett förtydligat ansvar om att skolans sexualundervisning ska vara ett kunskapsområde som är återkommande genom skolåren (Skolverket 2022). Detta formuleras som att “kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer samt kunskaper om hedersrelaterat våld och förtryck behandlas återkommande i utbildningen” (Skolverket 2022, s. 19). Kunskapsområdets nya betoningar och namn, sexualitet, samtycke och relationer (tidigare sex- och samlevnad), kan bland annat ses som ett resultat av den genomlysning och granskning som skolans sexualundervisning stått under (Skolverket 2019). Granskningarna visar bland annat att nära hälften (49%) av de 16–29-åringar som deltog i Folkhälsomyndighetens studie (2017) är nöjda med skolans undervisning men de efterfrågar även mer undervisning om genus, relationer, jämställdhet, normer och hbtq-perspektiv. En granskning genomförd av Skolinspektionen (2018) betonar också behovet av att inkludera elevernas egna frågor i undervisningen. Ytterligare en av Skolinspektionens (2022) granskningar visar att högstadielärare i biologi och samhällskunskap gärna undviker att undervisa om frågor som kan ses som känsliga, utmanande och kontroversiella. Ämnesområden som kan sägas tillhöra skolans sexualundervisning, och som beroende på situation och kontext kan se som kontroversiella, är till exempel undervisning om sexuell läggning, synen på biologiskt respektive socialt kön, könsidentitet, dysfori, kvinnlig omskärelse, jämställdhet, normer kopplade till utseende och sexualitet, könsroller och oskuldsbegreppet. Vad gäller sexualundervisning riktad mot grundskolans tidiga åldrar så menar en australiensisk studie att lärare kan känna en osäkerhet kring vad som är lämpligt att diskutera i klassrummet (Weil m.fl. 2021). I en svensk kontext ses, ur ett myndighetsperspektiv, bland annat ämnesområdena sociala relationer och känslor som lämpligt innehåll för sexualundervisning för låg- och mellanstadiet (Skolverket 2022).

Flera internationella studier har slagit fast att det i dagsläget finns få praktiktäna och ämnesdidaktiska studier om sexualundervisning (Ketting & Ivanova 2018; UNESCO 2018). Kelchtermans (2021, s.1504) menar att praktiktäna forskning kan bidra med “good examples of practice” till skillnad från “examples of good practice” (som ofta benämns som “best practice”). Det finns även en efterfrågan på forskning som inte enbart fokuserar på medicinska kunskaper såsom reproduktion och könsorganens anatomi utan istället utforskar undervisning om mjukare värden (Ketting m.fl. 2016). Undervisning

som berör mjukare värden som medkänsla, levda och förkroppsligade upplevelser och sinnlighet kan vara utmanande för många lärare (Allen 2021).

Anderhag et al. (2024) ger exempel på olika typer av kunskapsproduktion, som praktikhärla forskning kan utveckla. Anderhag et al. menar att genom att ge *beskrivningar av kunnsnden* kan visa vad som kännetecknar ämnesområdet. Eller att visa på olika *undervisningsdesign* för att exemplifiera relationer mellan undervisningens utformning och elevens lärande. Praktikh rla forskning kan dessutom visa på *didaktiska exempel* som kan vara användbara som grund för didaktisk reflektion, men också på *metodologiska redskap* som kombinerar och prövar metoder för planering och analys av undervisning.

För att få till en förändring vad gäller skolans sexualundervisning föreslår Weil med kollegor (2021) bland annat att lärarna själva behöver bli inbjudna till att utföra och ta del av forskning. De svenska skolforskare Hirs och Olin (2021) menar också att viktiga och generellt applicerbara framgångsfaktorer för utveckling av elevens kunskaper  r kollegialt lärande och att skolan tillhandahåller en övergripande struktur för utvecklingsarbete.

Med avstamp i forskarnas tidigare egna erfarenheter och ett konstaterande av avsaknad av forskning från grundskolans yngre åldrar har syftet med forskningsprojektet varit att genom samverkan mellan lärare i förskoleklass och fritidshem samt låg- och mellanstadiet, skolans ledningsgrupp undersöka hur undervisning inom kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer kan ta form. Projektet har tagit sin utgångspunkt i formuleringar om sexualundervisning i läroplanens inledande delar, de  mnesorienterade och ämnesspecifika kursplanerna samt gemensamt definierade utmaningar hos de två deltagande skolverksamheterna. En av de första aktiviteter som genomfördes i gruppen som helhet var att identifiera vad som redan genomfördes på skolorna med avseende på sexualundervisning för att sedan tillsammans definiera en framåtsyftande utvecklingsväg för forskningsprojektet.

Hur undervisningsutmaningar kom till uttryck i projektet

Under den inledande delen av samarbetet med lärare och övrig skolpersonal från de två deltagande grundskolorna blev det uppenbart att sexualundervisningen för yngre barn skiljde sig från de tidigare beskrivna erfarenheterna från högstadiet- och gymnasieskolan. I grundskolans yngre åldrar gav lärare och övrig skolpersonal uttryck för att de dagligen arbetar med normer och v rden som rörde sexualitet och relationer. Ofta i anslutning till att någon händelse eller konflikt uppstått i elevgruppen och som behövde bearbetas. Det innebar att en stor del av forskningsprojektet kom att handla om att förändra synen på och förflytta sexualundervisningen från att främst ses som en del av skolans värdegrundsarbete till att göra undervisningen till ett ämnesspecifikt kunskapsinnehåll för grundskolans yngre åldrar (Olander Arvola & Planting-Bergloo 2024). Genom detta arbete blir det möjligt att i högre grad synliggöra och kommunicera kring undervisning inom kunskapsområdet. Detta skulle även kunna förstärka sexualundervisningens legitimitet och bidra till en tydligare progression över skolåren. Från högstadie- och gymnasiekontexten finns erfarenhet av att det  r tvärtom. Här ser lärarna kunskapsområdet snarare som ett ämnesinnehåll där olika skolämnena ska bidra med olika perspektiv till undervisningen om kunskapsområdet, och läroplanens inledande delar kommer oftare i skymundan. Tyvärr saknas samordning mellan skolämnena och de högstadieelever vi intervjuat upplever sexualundervisningen som repetitiv och ytlig snarare än f rdjupande¹. Just denna

¹ Samskapad sex- och samlevnadsundervisning: en praktikh rla studie av ett tvärvetenskapligt kunskapsområde i svensk grundskola  r ett forskningsprojekt som finansierades av Vetenskapsrådet [2019-03962] och genomfördes under åren 2020-2023. Sara Planting-Bergloo och Auli Arvola Orlander deltog i projektet tillsammans med Karin Gunnarsson och Lisa Elisabeth  hman (Stockholms universitet) och Simon Ceder (Konstf ck).

undervisningsutmaning skulle delvis kunna undvikas i sexualundervisningen i grundskolans yngre åldrar då elever tenderar att ha samma lärare i flera ämnen och ofta under flera år. På de deltagande skolorna fanns istället utmaningar med att få fler än de eldsjälar som ingick i forskningsprojektet att engagera sig (se till exempel Öhman 2021) i att börja undervisa om sexualitet, samtycke och relationer. Under den individuella intervju som genomfördes då forskningsprojektet var avslutat uttryckte sig den deltagande fritidsledare som följande kring sexualundervisningen på de två skolorna:

“Alltså jag tror ju, att eftersom det [sexualundervisningen] är nytt, att många vuxna pedagoger eller många pedagoger överhuvudtaget, jag ska inte generalisera lärarna bara, att det handlar om att man undviker gärna de här frågorna. Det har kulturellt sett varit lite känsligt och man har lämnat det åt någon som gillar att prata om det. Oftast biologiläraren på högstadiet eller gymnasiet och därför så tror jag att det behövs, ja, dels påtryckningar. Alltså du måste ta tag i det här och det behövs ju framför allt i utbildningarna, men det tänker jag att det dröjer ju innan det ger effekt. Så jag tror att det “öppnas” på något vis. Man behöver våga ta de här sakerna utanför, många vuxna behöver gå utanför sin komfort zone.”

Fritidsledaren beskriver ett visst motstånd kring att undervisa om känsliga ämnesområden som sexualitet. Detta var även något som kom fram under de workshops som de deltagande lärarna och den biträdande rektorn anordnade för att engagera kollegiet som helhet. Då gav kollegor uttryck för ett motstånd mot att undervisa yngre barn om sexualitet (se även Sparrman 2020), vilket kan möjligen härledas till ett missförstånd av begreppen “sexualitet” och “sex” och vad en åldersanpassad undervisning kan innebära. Projektet har i mångt och mycket därför kommit att fokusera på *vad* en åldersanpassad sexualundervisning för grundskolans yngre barn kan tänkas innehålla. Det har i sin tur resulterat i konstruktion och genomförande av ett flertal lektioner om känslor, relationer, vänskap och kärlek, men också diskussioner om vad sexualundervisning i fritidsverksamheten skulle kunna vara.

Bild: Projektgruppen diskuterade och analyserade olika arbeten som lärarna genomfört med eleverna.

Forskningsprojektets utformning och genomförande

Forskningsprojektet har haft flera olika delar och faser. I en första kontakt med skolorna, innan projektet erhållit finansiering, genomfördes möten med rektor och biträdande rektor samt den utvecklingsgrupp av skolpersonal som sedermera kom att delta i projektet. Då diskuterades och formulerades ett syfte, forskningsfrågor och ett troligt upplägg för samarbetet. Projektets forskningsfrågor kom att innefatta frågor om systematiskt kvalitetsarbete, områden som de involverade lärarna och övrig skolpersonal uppfattat som angelägna att utveckla samt perspektiv som forskning inom sexualundervisningsfältet identifierat som centralt att arbeta med. Inom forskning betonas skolledarens roll för skolutveckling och nödvändigheten av en närhet till lärarnas och

elevernas dagliga arbete (Ståhlkrantz 2021). Dessutom poängteras behovet av ett tydligt samspel och tillit mellan rektor och övrig personal involverad i utvecklingsarbetet (Ludvigsson 2021). Projektets forskningsfrågor formuleras som följande:

1. Vilka specifika ämnesområden finner projektets deltagare angelägna men utmanande att undervisa om inom sexualitet, samtycke och relationer?
2. Hur kan identifierade utmanande ämnesområden adresseras på skolan och i undervisningen?
3. Hur kan elevernas perspektiv och frågor inkluderas i undervisningen och/eller utgöra en del av skolans övergripande arbete med kunskapsområdet?
4. Hur kan utforskandet i klassrummet bli en del av skolans övergripande struktur och systematiska kvalitetsarbete?
5. Vilka lärdomar kan projektet bidra med till skolors arbete inom kunskapsområdet och till forskningsfältet om sexualundervisning riktad mot yngre barn?

Rektorsområdet hade redan en befintlig struktur för utvecklingsarbete där skolornas biträdande rektorer var ansvariga för olika områden. Ett av skolornas identifierade utvecklingsområden var "Normer och värden", namngivet efter en av rubrikerna i läroplanens inledande delar. I sin verksamhetsplan hade skolorna redan identifierat "trygghet och normmedvetenhet" som ett av sina prioriterade utvecklingsområden. Gruppen hade tidigare arbetat med frågor kring normmedvetenhet på ett generellt plan och inte specifikt kopplat till skolans sexualundervisning. Kunskapsområdet som då relativt nyligen förstärktes och förändrats i läroplanen (Skolverket 2022) hade skapat ett behov för skolorna att se över arbetet. Genom ett deltagande i forskningsprojektet såg utvecklingsgruppen en möjlighet att inrikta sig mot kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer och på de utmaningar som finns omgärdat arbetet i klassrummen och i verksamheten som helhet.

Utvecklingsgruppen, bestående av en biträdande rektor, en förstelärare som undervisar på lågstadiet, två förskoleklasslärare, en idrottslärare som undervisar i alla årskurser, en lågstadielärare och en fritidsledare, hade ett uttalat uppdrag att leda arbete inom utvecklingsområdet. Efter att forskningsprojektet beviljats medel, inleddes ett mer konkret arbete med att utveckla skolans sexualundervisning, bland annat med en gemensam uppstartsdag, många deltagande observationer i klassrum och regelbundna forskningscirkelar.

Metoder och material som används inom forskningsprojektet

Projektet tar sin utgångspunkt i sociomateriell ontologi och epistemologi. En viktig del av den sociomateriella inriktningen (Fenwick & Edwards 2013) är att metodologi förhandlas och utformas under pågående forskningsprocess och i samverkan med forskningsprojektets deltagare. Det finns en betoning på *samskapande processer* och metodologin innebär således ett avsteg från i ett i förväg bestämt tillvägagångssätt. Därmed har projektets innehåll utformats under pågående forskningsprocess och i samverkan med de involverade deltagarna. Detta innebär att forskningsprocessen blir performativ och samskapas i den praktik som studeras (Fenwick & Edwards 2013). Det innebär därmed en ovisshet om vad hela processen kommer att föra med sig. Med start i samtal utifrån skolornas lokala förutsättningar började projektdeltagarna att identifiera vad som redan görs i klassrummen och på skolan i stort, för att sedan ta avstamp därifrån. Med andra ord, *vad* är skolan redan bra på, *vad* behöver utvecklas och *hur* kan vi arbeta med detta?

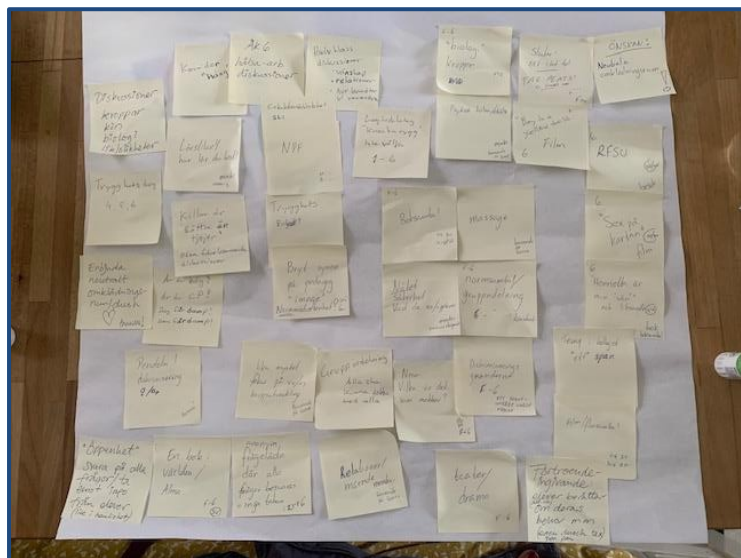

Bild: Initial kartläggning av vad som redan görs i undervisningen med avseende på kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer.

Efter gemensam projektuppstart i augusti 2023 fortsatte forskningsgruppens processinriktade arbete under skolornas ordinarie mötestid, som nu formades till forskningscirkclar. Mötesstrukturen följde samma struktur de tre terminerna som projektet pågick. Utöver forskningscirkclarna genomförde deltagande skolpersonal olika undervisningsaktiviteter i den dagliga verksamheten.

Fritidsverksamheten och förskoleklasserna involverades i projektet genom förskoleklasslärares och fritidsledarens egna beskrivningar av genomförd undervisning. Bland årskurserna där projektet erhöLL medgivande till deltagande i forskningsprojektet från elever och vårdnadshavare dokumenterades undervisningen av närvarande forskare. Det empiriska material som genererades under projektet består av ljudinspelningar från forskningscirkclar, klassrumsundervisning, gruppintervjuer med elever och enskilda intervjuer med deltagande skolpersonal samt minnesanteckningar, lärarnas arbetsmaterial från lektionerna och elevarbeten.

Tillsammans bestämdes att de klasser där deltagande lärare både undervisar och var mentorer skulle ingå i forskningsprojektet. Detta gällde i åk 1, 2, 3 och 5. Lärarna för förskoleklasserna valde engagera sig i projektet genom berättelser från den dagliga verksamheten, utan att involvera eleverna och deras vårdnadshavare. Vårdnadshavarna i de berörda klasserna erbjöds digitala mötestider för att ställa frågor till biträdande rektor och forskarna om vad ett deltagande i projektet innebar. Förutom information som följde Etikprövningsmyndighetens föreskrifter, skickade skolläningen skriftlig information om projektet och dess betydelse och möjligheter för att utveckla skolornas verksamhet. Lärarna informerade även om projektet på vissa vårdnadshavarmöten. Ungefär hälften av eleverna/vårdnadshavare i varje klass valde att ge sitt medgivande till deltagande i projektet.

Innan forskningsprojektets officiella uppstart i augusti 2023 genomgick projektet en etikprövning och har därmed godkänts av Etikprövningsmyndigheten [Dnr: 2023-03449-01]. En av de utmaningar som vi brottades med i samband med etikprövningen var att formulera ett informationsbrev riktat till grundskolans yngre elever, det vill säga förskoleklass och lågstadiet. Det väcktes många frågor om förmedling av information om god forskningssed, GDPR och andra riktlinjer på ett åldersanpassat sätt i text och visade sig vara en inte helt enkel uppgift. Förslag på informationsbrev skickades några varv till Etikprövningsmyndigheten innan den godkändes. De deltagande lärarna var också ett stort stöd i att göra innehållet begripligt för eleverna, bland annat genom att läsa informationsbrevet högt i klassen och genom att hjälpa till att förklara hur forskningsprojektet skulle genomföras i de olika klasserna.

Tidigare forskning som projektet bygger på

Hur sexualundervisning tar form är i hög grad beroende av dess kontext, skolans historia, det omgivande samhället och elevgruppens sammansättning. En kvalitetsgranskning genomförd av Skolinspektionen (2018; 2025) visar att undervisningen kvalitativt skiljer sig åt mellan skolor i Sverige. Forskning menar att hänsyn till elevernas behov och önskemål är en viktig aspekt i undervisningen (Renold et al. 2024; Unis & Sällström 2020). Kvalitativa studier från Nederländerna, Australien och Norge påpekar vikten av att sexualundervisningen behandlar frågor som uppfattas som relevanta och realistiska (Cense m.fl. 2020; Helbekkmo m.fl. 2021). Det har dock visat sig vara utmanande. Studier från Australien visar att låg- och mellanstadielärare ofta undviker att undervisa om kunskapsområdet. Istället används ofta externa aktörer, vilket leder till att undervisningen sker alltför sällan för att kunna betraktas som heltäckande (Goldman 2011).

Vad gäller sexualundervisning så menar Milles (2024) att byggandet av ett ordförråd kopplat till känslor, kroppen och dess funktioner blir en viktig del av skapa förståelse för sig själva och andra. Khoori m.fl. (2021) har visat att sexåringar i Iran, särskilt flickor, ofta inte kan namnet på sitt könsorgan. Det finns dock utmaningar med att som lärare ta sig an kunskapsområdet, bland annat ett motstånd från vårdnadshavare (Goldman 2008) men också en brist på självförtroende hos lärarna själva (Cohen m.fl. 2004). Goldman (2008) betonar vidare skolans ansvar att tillhandahålla en kvalitativ sexualundervisning, något som de menar att många vårdnadshavare, trots goda intentioner, ofta misslyckas med. Reimers (2024) visar hur sexualundervisning har blivit en politisk fråga, snarare än en utbildningsfråga i flera länder. Med hänvisning till olika religiösa inriktningar begränsas ungas möjligheter att få kunskap inom området. Dessutom har olika länders, mer eller mindre populistiska influenser, visat sig begränsa elevers tillgång till sexualundervisning (Fingalsson 2024). Att skolans arbete verkligen kan spela en viktig roll för att synliggöra aktuella företeelser bland unga framgår av en studie av Ringrose m.fl. (2020). Där diskuteras förekomsten av "dick pics" i de digitala miljöer ungdomarna vistas i, en företeelse som visade sig vara vanligare bland 12–14-åringar i England än vad vuxenvärlden hade kunnat föreställa sig. Sexualundervisning sker även inom ramen för fritidshemmets verksamhet. Den svenska forskaren Bolander (2024) menar dock att fritidsledarens/lärarens roll är oklar och att forskningslitteratur inom området är begränsad. Fritidshemmets sexualundervisning kan beskrivas som både spontan/situerad och som planerad och tar ofta form i skolans mer informella rum som skolgården. Den berör ofta implicit normer om sexualitet (Bengtsson 2103) och samtalsämnen kan vara sexistiskt språkbruk, att problematisera begrepp som "tjejigt" och "killigt", menstruation och att elever frågar skolpersonal om deras sexuella läggning (Bolander 2024). Renold (2004) har betonat skolan som en central plats för unga att skapa, tillägna sig och förhandla sitt "sexuella jag", då sexualitet utgör en stor del av människors personlighet och deras hälsa.

Samverkan mellan forskare och lärare

Under projektets gång har forskningsgruppen träffats löpande vid sammanlagt elva tillfällen. Forskningscirkelarna har ägt rum under eftermiddagar då lärare och övrig skolpersonal har ordinarie schemalagd mötestid. Varje forskningscirkel har varit 1,5 h åt gången. Därutöver, förutom ett heldagsinternat i början av projektet, har gruppen haft ytterligare en heldag tillsammans i juni 2024.

Forskningscirkelarnas innehåll har planerats i samverkan och förhandlats fram löpande från gång till gång. Huvudfokus har legat på att planera och pröva undervisning inom respektive lärares undervisningskontext samt på utvärdering och diskussion kring undervisningens vad, hur och varför.

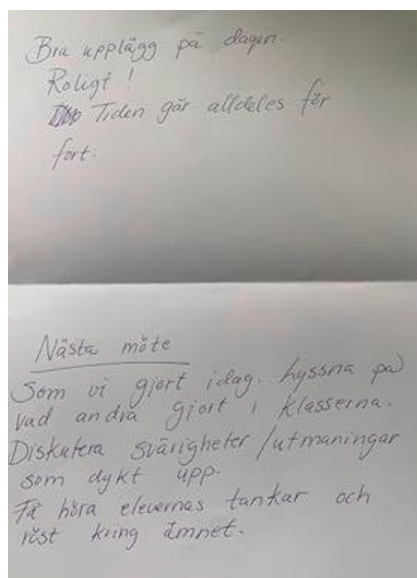

Bild: Exempel från "exit ticket" från forskningscirkel.

De deltagande forskarna har varit ansvariga för den faktiska utformningen av mötena. Mötena har ofta inletts med en film/övning/material för att ge nya perspektiv och locka till diskussion kring sexualundervisningens olika innehåll och arbetssätt. Syftet har främst varit att lyssna in och lyfta fram skolpersonalens egna idéer och tankar kring undervisningsinnehållet. Varje möte har avslutats med att lärarna har skrivit en "exit ticket" där de reflekterat över mötet och uttryckt önskemål inför nästa forskningscirkel. På så sätt har innehållet för kommande möten förhandlats fram. Till vissa träffar har vi läst texter som sedan diskuterats i relation till olika undervisningsinnehåll. Vid andra möten har tiden använts till att gemensamt analysera insamlad empiri från klassrumsundervisningen.

Ytterligare andra möten har använts till att förbereda presentationer till de konferenser som forskningsgruppen tillsammans deltagit i samt till planering av gemensamma aktiviteter med övriga lärare på skolan.

Vid ett av heldagsmötena (juni 2024), tog skolpersonalen med sig ett konkret dilemma kopplade till aktiviteter eller situationer från sin praktik inom kunskapsområdet. Under dagen arbetade vi i mindre grupper och genomförde en didaktisk utvecklingsdialog (DUD) (se till exempel Olin m.fl. 2019). Lärarna beskrev upplevda dilemman, som därefter kommenterades och diskuterades i mindre grupper. Både fallbeskrivaren och de lyssnande deltagarna i gruppen skrev sedan en avslutande reflektion.

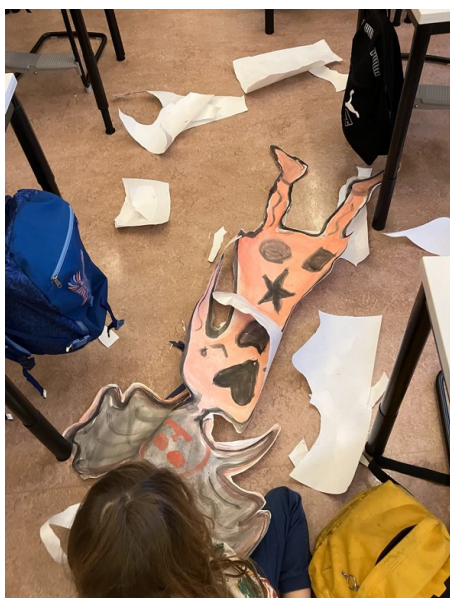

Bild: Elev som arbetar med att gestalta känslan förbannad i undervisning i åk 2.

Forskningsgruppen har deltagit vid fem olika konferenser, där projektgruppen gemensamt eller i olika konstellationer presenterat delar av innehållet från projektet. Vid de gemensamma träffarna ute på skolan med övrig personal har hela forskningsgruppen varit delaktig bland annat genom att presentera undervisningsexempel som har prövats inom ramen för projektet. Dessa gemensamma träffar har initierats och organiserats av den biträdande rektor som deltagit i projektet.

Forskarna har tagit del av sexualundervisning som genomfördes i klasser i årskurs 1, 2, 3 och 5. Inför klassrumsbesöken har lärarna svarat för detaljplaneringen av lektionens innehåll och organiseringen av undervisningen, så att endast elever som gett sitt samtycke har deltagit i undervisningsaktiviteterna.

Övriga elever har fått samma undervisningsinnehåll, men utan deltagande forskare närvarat. Under klassrumsbesöken har forskarna fungerat som observatörer av undervisningen. Deras roll har sedan varit att sammanställa material, fotografera elevarbeten, transkribera ljudinspelningar och intervjua deltagande elever i små grupper.

I mitten av projektet skrevs och publicerades ett bokkapitel (Orlander Arvola & Planting-Bergloo 2024) med innehåll och undervisningsexempel från projektet. Kapitlet skrevs i samråd med de lärare som varit ansvariga för det presenterade undervisningsinnehållet i boken.

Eftersom nästan all tillgänglig tid i projektet huvudsakligen lagts på det gemensamma arbetet snarare än på textframställning, har skrivandet skjutits framåt i tiden. Deltagande skolpersonal har för närvarande inte heller utgjort en aktiv del av skrivprocessen utan har istället valt att läsa och eventuellt kommentera text om forskningsprojektet innan publikation. Ansvaret ligger därmed främst på projektets forskare. Det pågår för närvarande skrivprocesser kring teman som sexualundervisning i fritidshemmets verksamhet, klassrumsarbete med frågan "vad är kärlek?", utmaningarna och dilemman med att leda och genomföra skolövergripande utvecklingsarbete och lärdomar för utveckling av sexualundervisningen på grundläroprogrammet utifrån exempel från klassrummen (inriktning F-3). I dagsläget är två manuskript utifrån processerna inskickade till en internationell tidskrift, som är under granskningsprocess, och ett publicerat bokkapitel.

I slutet av projektet intervjuade forskarna projektets alla deltagare. Under intervjuerna fick deltagarna möjlighet att bland annat beskriva sin undervisning inom kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer samt sina uppfattningar om undervisningens möjligheter och utmaningar. De fick också framföra sina tankar kring projektet som helhet och hur de upplevt deltagandet i forskningscirkelarna och i projektet. Lärarnas delaktighet har varierat, bland annat beroende på om forskarna fått medgivande att ta del av undervisningen i klassrummet. I de klasser där medgivande givits har samverkan skett i större utsträckning, då både lärare och forskare kunnat närvara i undervisningen. Lärarna i dessa klasser har följaktligen också varit mer delaktiga vid de gemensamma mötena, vid presentationer på konferenser och inför kollegiet och liknande sammanhang.

Projektgruppens samarbete har utvecklats under forskningsprojektets gång, i takt med att gruppen lärt känna varandra och blivit mer medvetna om vad som är gångbart inom skolornas och projektets ramar. I början av projektet fanns en viss förväntan på att forskarna skulle bidra med innehåll och lösningar för både undervisningens innehåll och genomförande. Forskarna hade däremot andra förhoppningar, såsom deltagande i fler delar av verksamheten (till exempel fritids, förskoleklass och mer mellanstadieundervisning). Alla projektdeltagare delade en önskan om mer tid till forskningscirklar, men behövde anpassa förväntningarna efter rådande resurser.

Resultat och slutsatser

I relation till den första forskningsfrågan om undervisningsutmaningar för sexualundervisning riktad mot grundskolans yngre åldrar visade det sig att de två lågstadielärare som ingick i forskningsprojektet inte uppfattade kunskapsområdet som utmanande att undervisa i, snarare tvärtom. De utforskade gärna nya tematiker tillsammans med sina elever, utöver den undervisning som de redan bedrev inom kunskapsområdet. För gruppen som helhet visade sig en av utmaningarna vara tolkningar av läroplanens innehåll med avseende på vad åldersanpassad sexualundervisning kan vara. Det vill säga vad innebär sexualundervisning för yngre elever och vilket innehåll är adekvat för olika åldrar? Detta överensstämmer också med sexualundervisningsforskning där klassrumsbaserade studier efterfrågats (Allen 2021; Ketting m.fl. 2016; Ketting & Ivanova 2018; UNESCO 2018).

Under forskningsgruppens gemensamma diskussioner vidgades synen på vad undervisning inom kunskapsområdet kan vara, från relationsarbete till att exempelvis inkludera arbete med känslor. Ett exempel på detta är när biträdande rektor, med förvåning, uttryckte att han tidigare *inte* tänkt på att sexualundervisning för yngre åldrar kunde handla om att bearbeta känslor i undervisningen. För honom var det ett ämnesinnehåll som ställde hans tidigare tankar om vad sexualundervisning kan vara på ända.

Bild: Exempel från klassrumsundervisning om känslor som genomfördes i åk 3.

Bild: Gruppuppgift åk 3 om var i kroppen känslan arg känns.

Just undervisning om känslor kom att utgöra flera lektioner i både åk 2 och 3, vilket bland annat innebar att eleverna identifierade olika typer av känslouttryck, ritade olika känslouttryck, läste om känslor och skrev om känslor (se Orlander Arvola & Planting-Bergloo 2024). Arbetet med olika känslouttryck exemplifierar undervisningsdesign och hur elevers kunnskap kan ta form genom målande, diskussioner och text (jfr. Anderhag et al. 2021).

Bild: Elevuppgift om att rita kärlek åk1.

Ytterligare åldersanpassat ämnesinnehåll som projektet utforskade var kärlek ("stora känslor" som en elev uttryckte det), relationer och vänskap. Det förekom också undervisningsteman som "tjejigt och killigt" och "pussar". Just temat "tjejigt och killigt" identifierades av både låg- och mellanstadielärare som viktigt att behandla i undervisningen. Mellanstadieläraren, som var både idrottslärare och mentor i åk 5, ansåg att könsstereotypa mönster blev en begränsande faktor i bland annat idrottsundervisningen då grupper av pojkar ofta dominerade i idrottshallen och osynliggjorde flickornas röster och handlingar. Under samtalen om "tjejigt och killigt", som genomfördes under mentorstiden i åk 5, blev samma mönster tydligt då de deltagande flickorna svarade försiktigt på de frågor som diskuterades medan pojkarnas röster eller deras valda tystnad dominerade. Detta förtydligar

vikten av att, som läraren ifråga gjorde, våga synliggöra och utmana de normer som kan förekomma i olika elevgrupper. När motsvarande tema diskuterades i åk 3 var däremot förutsättningarna annorlunda. Lågstadieläraren mötte då en mer tillåtande elevgrupp som inte bekräftade normer relaterade till kön, särskilt i relation till klädsel. Eleverna i åk 3 svarade bejakande på lärarens frågor om vad som är accepterade könsuttryck i skolan. För dem var det "okej" att som flicka respektive pojke klä sig och se ut som en ville. För att utmana dem undrade läraren försiktigt hur det kommer sig att alla tjejer i gruppen hade långt hår och killen kort? Lärarens utmaning blev att, genom exempel på konkreta och normbrytande situationer, utmana elevernas tankar och synliggöra könsmönster och normer. Detta var även något som lågstadieläraren tog upp under forskningsgruppens gemensamma diskussioner genom att ifrågasätta och problematisera elevernas bejakande svar. Hon menade att det var svårt att utmana eleverna eftersom deras svar kunde ses som förväntat och önskvärda enligt värdegrundsuppdraget. Att samma innehåll ("tjejigt och killigt") utforskats i både låg- och mellanstadiet visar att skolans sexualundervisning både bör anpassas till och kan te sig väldigt olika beroende på ålder, situation och elevgrupp.

Den deltagande fritidsledaren gav flera exempel på hur han arbetade med sexualundervisning i skolornas mer informella sammanhang, såsom under raster, på "Klubben" (fritidsverksamhet för elever i åk 4–6) och i omklädningsrum. Till exempel beskrev han en händelse från skolans fotbollsplan då en av killarna kommenterade en annan killkompis spel med "att han var till och med sämre än tjejerna" [på fotboll]. Fritidsledaren valde då att stoppa fotbollsmatchen för att diskutera och problematisera uttalandet tillsammans med alla elever. Han menade att den gemensamma diskussionen gav resultat: "De [killarna] börjar pusha och tjejerna börjar ta för sig mycket mer och har roligt, så den kände jag tog skruv, när jag vände på det." Han menade också att forskningsgruppens gemensamma didaktiska diskussioner hade gett honom en annan blick för att kunna granska sin egen verksamhet på ett annat sätt än tidigare, till exempel vad gäller könsrelaterade normer. Detta kom till uttryck som: "[...] det hade jag nog inte kommit på om jag inte hade varit med här [i forskningsprojektet]" (jfr. Weil m.fl. 2021). Detta kan vidare ses som ett spontant undervisningsexempel, vilket enligt Bolander (2024) är en vanligt förekommande form av sexualundervisning i fritidshemmets verksamhet. Ytterligare ett undervisningsexempel som fritidsledaren bidrog med till forskningsprojektet var ett exempel på planerad undervisning från fritids

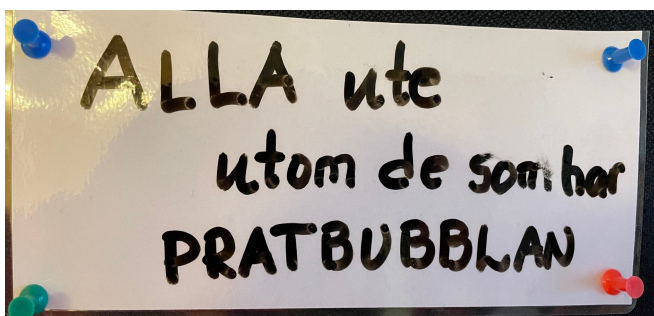

Bild: Foto med information om att "pratbubblan" ska äga rum inom ramen för fritidsverksamheten.

(Bolander 2024). På en av de deltagande skolorna hade eleverna möjlighet att lägga anonyma lappar i en låda med samtalsämnen de var intresserade av att diskutera tillsammans med kompisar och fritidsverksamhetens personal. En gång i veckan ägde "pratbubblan" rum och var ett tillfälle då eleverna och personalen under en timme ägnade sig åt att diskutera olika frågor, ofta relaterade till hbtq, puberteten och kroppen.

Fritidsledaren menade att den planerade undervisningsaktiviteten blev könad och att det kunde vara svårt att "locka" killar till pratbubblan då verksamheten också byggde på frivillighet. För att utmana detta hade fritidsledarna gjort vissa justeringar i övrigt pågående verksamhet, de införde en bollfridag samtidigt som pratbubblan skulle genomföras, så att fotbollen inte konkurrerade med pratbubblan.

Projektets deltagare har under projektiden gett uttryck för ett upplevt motstånd mot undervisning i kunskapsområdet, både bland vissa kollegor och även bland vårdnadshavare. Framförallt var det begreppet sexualitet som upplevs som utmanande, vilket också försvårade möjligheten att få fler elever att delta i projektets klassrumsbaserade undervisningsaktiviteter. Detta synliggör i sin tur behovet av att skolan som helhet tar sig an vad en åldersanpassad sexualundervisning kan innebära och att man tillsammans i kollegiet problematisera föreställningar om barns sexualitet (se Sparrman 2020), bland annat för att möta vårdnadshavarnas, men också sina egna tankar kring detta. Mer konkret innebär det att kollegiet behöver få tid till att, liksom forskningsgruppen gjort under nära två år, sätta sig in i vad undervisning inom kunskapsområdet kan innebära samt arbeta med fördomar och föreställningar kring sexualundervisning. Här kan forskningsprojektets exempel från åldersanpassad sexualundervisning komma andra skolor till hjälp (se Orlander Arvola & Planting-Bergloo 2024). Något som också uttalats tydligt under arbetet med forskningsprojektet är prioritering av tid och därmed möjlighet att fokusera på utveckling av ett specifikt ämnes- eller kunskapsområde tillsammans med kollegor har värdesatts av den deltagande skolpersonalen.

Ytterligare en utmaning bestod i att engagera övriga kollegiet på de deltagande skolorna att både vidareutveckla sina kunskaper och samordna sin undervisning inom kunskapsområdet. I en tidigare genomförd enkät på skolorna framkom att lärarna tycker kunskapsområdet är viktigt, men att ansvaret bör ligga på kurator eller på ett fåtal ämneslärare. Det är en utmaning som den biträdande rektorn bland annat reflekterade kring på följande sätt: "De som inte har funderat så mycket på de här frågorna och som anser att deras ämnen står utanför, hur ska de fås att ta till sig av det här och få in det i sin undervisning på olika ställen?". Reflektionen leder in på den sista forskningsfrågan, gällande forskningsgruppens skolövergripande arbete. Biträdande rektor har under projektets genomförande vid ett flertal tillfällen påtalat både sin och den deltagande förstelärarens roll i att driva arbetet med att utveckla skolans sexualundervisning framåt.

Bild: Exempel från klassrumsundervisning på en känslöfigur, åk 3.

Även deltagande lärare har vid upprepade tillfällen lyft utmaningar med att engagera och uppmuntra fler kollegor att undervisa om sexualitet, samtycke och relationer. De känner att de mött visst motstånd bland kollegor i de arbetslag de arbetar i men också på skolorna i stort. Men de har också mött nyfikenhet där av projektet använd undervisningsdesign väckt vilja att pröva samma övningar som lärarna i projektet genomfört, vidareutveckla sina kunskaper och samordna sin undervisning inom kunskapsområdet. I en tidigare genomförd enkät på skolorna framkom att lärarna tycker kunskapsområdet är viktigt, men att ansvaret bör ligga på kurator eller på ett fåtal ämneslärare. Det är en utmaning som den biträdande rektorn bland annat reflekterade kring på följande sätt: *“De som inte har funderat så mycket på de här frågorna och som anser att deras ämnen står utanför, hur ska de fås att ta till sig av det här och få in det i sin undervisning på olika ställen?”*. Reflektionen leder in på den sista forskningsfrågan, gällande forskningsgruppens skolövergripande arbete. Biträdande rektor har under projektets genomförande vid ett flertal tillfällen påtalat både sin och den deltagande förstelärarens roll i att driva arbetet med att utveckla skolans sexualundervisning framåt. Även deltagande lärare har vid upprepade tillfällen lyft utmaningar med att engagera och uppmuntra fler kollegor att undervisa om sexualitet, samtycke och relationer. De känner att de mött visst motstånd bland kollegor i de arbetslag de arbetar i men också på skolorna i stort. Men de har också mött nyfikenhet där av projektet använd undervisningsdesign väckt vilja att pröva samma övningar som lärarna i projektet genomfört.

Enligt biträdande rektor ska de undervisningsexempel, design av undervisning, och tematiker som forskningsgruppen gemensamt arbetat fram fungera som inspiration för resterande kollegium. Som en del av att utveckla *hela* skolans sexualundervisning anordnade utvecklingsgruppen under hösten 2024 en halv studiedag och en eftermiddags workshop för kollegiet. Därifrån kommer vi osökt till hur de identifierade undervisningsutmaningarna kan adresseras på skolorna efter forskningsprojektet avslutats. Här ser biträdande rektor den skolpersonal som deltagit i projektet som en “pilotgrupp” som ska fortsätta arbetet med att utveckla skolornas åldersanpassade sexualundervisning.

Forskningsgruppens gemensamma möten har möjliggjort en fördjupning inom kunskapsområdet för den deltagande skolpersonalen. Genom att ha utarbetat konkreta klassrumsaktiviteter, kan de nu exemplifiera för övrig personal vad de gjort, visa på elevernas kunnande och hur innehållet relaterar till kunskapsområdet. Undervisningsexemplen utgör också ett underlag till en idébank, som biträdande rektor ser som en möjlig resurs att tillhandahålla kollegiet på de båda skolorna. På skolorna finns redan ett så kallat “årshjul” med olika ämnesövergripande undervisningsteman såsom FN-veckan, som sexualundervisningens olika fokusområden skulle kunna knyta an till. Skolan har tidigare arbetat med kollegialt lärande där lärarna genomfört klassrumsbesök hos varandra. Biträdande rektor ser att ett möjligt nästa steg inom det kollegiala lärandet skulle kunna vara att rikta innehållet vid klassrumsbesöken till att handla om sexualundervisning. Det skulle kunna möjliggöra en gemensam bearbetning av konkreta undervisningsexempel och därmed möjligheten att utveckla ett kritiskt förhållningssätt till sin egen undervisning. Det skulle i sin tur kunna generera gemensamma samtal om vad sexualundervisning för yngre åldrar kan innebära för just den elevgruppen och hur undervisningen kan konstrueras.

Sammanfattningsvis har forskningsprojektet visat att praktisknära samtal är en viktig del i utvecklingen av kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer. Tanken är att forskningsgruppen, som efter avslutat projekt kan ses som en utvecklingsgrupp, under 2025 också ska arbeta vidare med att ta fram en progressionsplan för sexualundervisning. Även här ser biträdande rektor att den deltagande försteläraren har en central roll. Forskningsprojektet har även synliggjort behovet av kollegialt lärande och att skolor prioriterar tid för att utveckla undervisning om sexualitet, samtycke och relationer. Gemensamma diskussioner och utforskanden kring vad sexualundervisning för grundskolans yngre åldrar kan innebära, har också förflyttat kunskapsområdet från att vara "enbart" ett värdegrundsuppdrag till att bli en mer uttalad del av ämnesundervisningen. Vidare kan slås fast att undervisningsutveckling tar tid, och att skolledarens roll i utvecklingsarbetet är en viktig faktor. Vid en jämförelse med forskarnas tidigare erfarenheter från ett sexualundervisningsprojekt riktat mot högstadiet (se tidigare fotnot) där ingen skolledare deltog aktivt i utvecklingsarbetet, kan sägas att lärarnas och forskarnas arbetet med att utveckla sexualundervisningen saknade en övergripande struktur för systematisk spridning på skolorna som helhet. Med det sagt har både rektors och biträdande rektors engagemang och inställning till att utveckla undervisning inom kunskapsområdet samt skolornas övergripande struktur för utvecklingsarbete skapat betydande förutsättningar för forskningsprojektets genomförande och dess resultat.

Behov av fortsatt praktisknära forskning

I och med att det fortfarande finns begränsad forskning om vad som sker i sexualundervisningens möte med elever i klassrummen, finns det fortsatt behov av forskning inom området. Ett nästa steg inom det specifika forskningsprojekt skulle kunna vara att undersöka hur implementeringen av forskningsgruppens kunskaper fortskrider bland kollegiet med målet, som biträdande rektor uttrycker som ett av sina viktigaste uppdrag: *"Att alla får in sexualitet, samtycke och relationer i sin undervisning på något sätt och det sättet måste vi ha kommit överens om ungefär vad det är, så att man har någon riktning. Så att den lägsta nivån är att alla gör någonting och förstår vad de ska göra och varför."*

Referenser

- Allen, L. (2021). *Breathing Life into Sexuality Education*. Palgrave Macmillan.
- Anderhag, P., Andrée, M., Björnhammer, S., & Gåfvels, C. (2024). Den praktiktäna forskningens bidrag till läraryrkets kunskapsbas: en analys av kunskapsprodukter från kollaborativ didaktisk forskning. *Pedagogisk forskning i Sverige*, 29(1–2), 31–52.
- Bengtsson, J. (2013). *Jag sa att jag älskade han men jag har redan sagt förlåt för det. Ålder, genus och sexualitet i skolans tidigare år*. Doktorsavhandling. Institutionen för samhälls- och välfärdsstudier. Linköpings universitet
- Bolander, E. (2024). Förutsättningar och förhållningssätt för arbete med sexualitet, samtycke och relationer . I J. Bengtsson & E. Bolander (Red.) *Sexualitet, identitet och relationer i skolan. F–6 och fritidshem* (s. 35–50). Gleerups Utbildning AB.
- Cense, M., Grauw, S. de, & Vermeulen, M. (2020). ‘Sex Is Not Just about Ovaries.’ Youth Participatory Research on Sexuality Education in The Netherlands. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(22), 8587.
- Cohen, J. N., Byers, E. S., Sears, H. A., & Weaver, A. D. (2004). Sexual health education: Attitudes, knowledge, and comfort of teachers in New Brunswick Schools. *Canadian Journal of Human Sexuality*, 13(1), 1–15.
- Fenwick, T., & Edwards, R. (2013). Performative ontologies. Sociomaterial approaches to researching adult education and lifelong learning. *European Journal for Research on the Education and Learning of Adults*, 4(1), 49–63.
- Fingalsson, R. (2024). The teaching body in sexuality education – intersections of age, gender, and sexuality. *Sex Education*, 24(5), 737–750.
- Folkhälsomyndigheten (2017). *Sexualitet och hälsa bland unga i Sverige. UngKAB 15 – en studie om kunskap, attityder och beteende bland unga 16–29 år*.
- Goldman, J. D. G. (2008). Responding to parental objections to school sexuality education: A selection of 12 objections. *Sex Education*, 8(4), 415–438.
- Goldman, J. D. G. (2011). External Providers’ Sexuality Education Teaching and Pedagogies for Primary School Students in Grade 1 to Grade 7. *Sex Education*, 11(2), 155–174.
- Helbekkmo, E., Trengereid Tempero, H., Sollesnes, R., & Langeland, E. (2021). ‘We expected more about sex in the sex week’—A qualitative study about students’ experiences with a sexual health education programme, from a health-promotion perspective. *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-Being*, 16(1).
- Hirsh, Å. & Olin, A. (2021). Skolutveckling och systematiskt kvalitetsarbete. I Å. Hirsh & A. Olin (Red.) *Skolutveckling i teori och praktik* (s. 13–20). Gleerups Utbildning AB.
- Ketting, E., Friele, M. & Michielsen, K. (2016). Evaluation of holistic sexuality education: A European expert group consensus agreement. *The European Journal of Contraception and Reproductive Health Care*, 21, 6838–8380.
- Khoori, E., Fakhr, S., Mehrbakhsh, Z., & Kenny, M. C. (2021) Preschool children’s knowledge of correct names of genital body parts in Gorgan, Iran. *Sex Education*, 22(5), 567–581.
- Kelchtermans, G. (2021). Keeping educational research close to practice. *British Educational Research Journal*, 47(6), 1504–1511.
- Ludvigsson, A. (2021). Skolutveckling – en samproduktion. I Å. Hirsh & A. Olin (Red.) *Skolutveckling i teori och praktik*, (s. 123–138). Gleerups Utbildning AB.

- Milles, K. (2024). Språk och sexualitet. I J. Bengtsson & E. Bolander (Red.) *Sexualitet, identitet och relationer i skolan. F-6 och fritidshem* (s. 95–105). Gleerups Utbildning AB.
- Norlén, A. (2019). Stopp min kropp! Rädda Barnens Centrum för stöd och behandling.
- Olin, A., Almqvist, J., Hamza, K. & Gyllander Torkildsen, L. (2019). Didaktisk utvecklingsdialog. Lärares och skolledares professionella utveckling. Studentlitteratur.
- Orlander Arvola, A. & Planting-Bergloo, S. (2024). Samskapad och utforskande undervisning om känslor. I J. Bengtsson & E. Bolander (Red.) *Sexualitet, identitet och relationer i skolan. F-6 och fritidshem* (s. 161–172). Gleerups Utbildning AB.
- Renold, E. (2004). Girls, boys and junior sexualities: Exploring childrens' gender and sexual relations in the primary school. Routledge.
- Reimers, E. (2024) Sexualitet, religion, värden och normer. I J. Bengtsson & E. Bolander (Red.) *Sexualitet, identitet och relationer i skolan. F-6 och fritidshem* (s. 127–144). Gleerups Utbildning AB.
- Renold, E. J., Bragg, S., Ringrose, J., Milne, B., McGeeney, E., & Timperley, V. (2024). Attune, animate and amplify: Creating youth voice assemblages in pARTicipatory sexuality education research. *Children & Society*, 1–28.
- Riksförbundet för sexuell upplysning, RFSU (2015). *Barns sexualitet - en vägledning*.
- Skolinspektionen (2025). *Undervisningen om sexualitet, samtycke och relationer Redovisning av regeringsuppdrag att granska skolor utifrån de reviderade läroplanerna*.
- Skolinspektionen (2022). *Skolans hantering av kontroversiella frågor i undervisningen. Inriktning samhällskunskap och biologi i årskurs 8 och 9. Tematisk kvalitetsgranskning*.
- Skolinspektionen (2018). *Sex- och samlevnadsundervisning. Tematisk kvalitetsgranskning*.
- Skolverket (2022). *Läroplan för grundskolan, förskoleklass och fritidshemmet. Lgr22*.
- Skolverket (2019). *Redovisning av uppdrag om förslag till ändringar i läroplaner avseende kunskapsområdet sex och samlevnad (Dnr: 2018:01394)*.
- Sparrman, A. (2024) Barn, visuella kultur och vardagssexualitet. I J. Bengtsson & E. & Bolander (Red.) *Sexualitet, identitet och relationer i skolan. F-6 och fritidshem* (s. 73–94). Gleerups Utbildning AB.
- Sparrman, A. (2020). Children's sexual citizenship: Changing notions of the sexual child. *Changing Childhoods*. <https://changingchildhoods.com/childrens-sexual-citizenship>
- UNESCO (2018). *International technical guidance on sexuality education. An evidence informed approach*. Revised edition.
- Unis, B., & Sällström, C. (2020). Adolescents' conceptions of learning and education about sex and relationships. *American Journal of Sexuality Education*, 15(1), 25–52.
- Weil, M., Apala Flaherty, A., & Gubrium, A. (2021). Developing and Approving a LETS! Teach, Affirm, Learn, Know (LETS! T.A.L.K.) Curriculum for Grades K-2 in a Public-School System. *American Journal of Sexuality Education*, 16(3), 325–350.
- Öhman, L. (2021). Skolgemensamma strategier. I S. Ceder, K. Gunnarsson, S. Planting-Bergloo, L. Öhman & A. Arvola Orlander *Sexualitet och relationer: Att möta ett engagerande och föränderligt kunskapsområde i skolan* (s. 89–99). Studentlitteratur AB.